

Кожна з тих манер, які реалізував письменник у своїх прозових полотнах, сприяла активізації тих чи інших словесно-виражальних засобів і організації структурних елементів для забезпечення відповідної експресивної тональності розповіді. [...]

УДК 81'38

Віталій Русанівський

СТОРИНКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ¹

[Мова Івана Франка]. З одного боку, це феномен високорозвиненої, філософськи виваженої мови українського інтелігента, з другого – зразок побутової мови освічених галичан.

У «Мойсеї» реалізується та лексика, яка визначає сенс буття, у цьому разі існування в світі певного народу. Звідси лексика оптимізму й песимізму: *ідея, спокій, мандрівка життя, будущина, гордощі духа, сушіння, зневіра, час простору й межі*. Дуже широко вживаються абстрактні слова: *бажання, вірність, воля, власть, забаг, зрада, захист, надія, покірність, підмога, презирство, перемога, свобода, честь, шана* і под. Абстрактні слова природно вплітаються у метафори: І на крилах думок і журби Поза гори літає [Франко 1976, 5: 216], кайдани кувать Нашій честі і волі (230); Серце його розмовля і кричить до Єгови (249).

Оскільки в «Мойсеї» інтерпретується біблійний сюжет, І. Франко інколи вдається й до церковнослов'янзмів, напр.: *всує, на прю, преподобниця, чадо, враг*.

Незважаючи на те що тема «Мойсея» філософсько-драматична, побутових слів тут не бракує, як і в «Марії» Т. Шевченка: *збанок, криниця, шкiряний мішок, ягниця, будякова паша, кропива-жеруха, бугай* та ін. Галицизмів у поемі майже немає, якщо не брати до уваги поодиноких слів типу *не годний* або форм на зразок *збувавсь*. Вплив діалектної стихії найбільше відчувається в наголошуванні: *упаде, на тобі, мiргали, яркі, пропаде, повiдиря* та ін.

¹ Уривки з праці В. М. Русанівського «Історія української літературної мови» (Русанівський В. М. Історія української літературної мови: Підручник. – К.: АртЕК, 2001. – С. 268-270).

Серед граматичних особливостей мови поеми не можна не звернути уваги на досить часте уживання повних прикметників: *величезная, дивную, фантастичнес, чистій, всевітній, сердитій*.

Цікаво, що полонізмів у поемі майже немає.

У повісті «Пережресні стежки» відбита мова, якої так бракувало в той час у Східній Україні, – природна усна розмовна мова, вживана в інтелігентному середовищі. Її лексичну основу складають слова, повсюдно вживані в Галичині. Особливо виразна народна фразеологія: *вісімнадцятий туман, зав'язав собі світ, судженої конем не об'їдеш, вішалися мені на шиї, краще з моста в воду, про людське око, головами наложимо, рука не підіймається; жінка як верба, де її посади, там прийметься; з хлопа сім шкір здерти, послухає чмелів і под.*

Серед побутових слів панують діалектні, галицькі: *заким, цукорня, хід (хода), опришки, жид, хлопістика, хлополоб, скрут вулиці, робітня, єгомость, негарний вигляд, завсіди* і под. Досить послідовно зберігаються тут релікти колишнього перфекта: А потракував *би-с, пане, і мене порційкою; якби-сте* купували маєток. Що ж до абстрактної лексики, особливо правничої, то тут відчувається залежність від двох джерел.

По-перше, в основному польськокомовний на той час Львів і в українську мову переносив свої абстрактні слова: до адвоката тут звертаються *пан меценас*, поздоровлення висловлюється дієсловом *тратульовати*, учень, вихованець, зветься тут *елев*, думка – *опінія*, послідовний – *консеквентний*, відстороненість, неувага – *обнегація*, сім'я – *фамілія*, втручання – *інтервекція*; є тут навіть слово *конверсія*, що означає «повернення» (*конверсія селянських довгів*). Вплив польської мови не оминає й побутової лексики: *домашній інструктор* – репетитор, *куфферок* – валізка, *вахляр* – опахало, *реставрація* – ресторан, *стрих* – горище, *ліска* – паличка, *ковінька, фризієр* – перукар, *вельон* – вуаль і под.

По-друге, живими ще були традиції галицького москофільства, а тому не повинні дивувати такі слова, як *вилка* замість *виделка*, *занімаються, зацїтник, немногий, представте собі, позвольте, склонна, невтомимий, безпоцадна, удержання* в значенні «утримання», *неділя* замість «тиждень», *сотрудництво, крузозор* та ін.

Згодом, при витворенні єдиної літературної мови Східна Україна здебільшого не приймала русизмів; що ж до полонізмів, то вони частково влилися в літературний лексикон.

Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. / І. Франко. – К., 1976-1986.

REFERENCES

Franko, I. (1976-1986). Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Nauk. dumka. (in Ukrainian)

УДК 81'282

Іван Матвіяс

ВІДОБРАЖЕННЯ БОЙКІВСЬКОГО ГОВОРУ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ІВАНА ФРАНКА¹

Рідний для Івана Франка бойківський говір належить до карпатської групи діалектів південно-західного наріччя. До цієї групи входять також закарпатський і лемківський говори, але від бойківського вони чітко відрізняються, оскільки на бойківському говорі позначилася взаємодія між карпатською і галицько-буковинською групою говорів, до якої належать наддністрянський, надсянський, покутсько-буковинський і гуцульський говори. Великою кількістю рис бойківський говір споріднюється з наддністрянським ([Свенціцький 1913: 129-153], [Бандрівський 1960], [Онишкевич 1984]).

Риси бойківського говору, поряд з іншими особливостями, що є спільними для бойківського і для говорів галицько-буковинської групи, відображені в художніх творах І. Франка, зокрема в незакінченій повісті «Гутак», в оповіданнях «На роботі», «Моя стріча з Олексою». Слід зауважити, що в названих та інших Франкових творах бойкізми найбільшою мірою властиві мові персонажів-бойків.

Незакінчена повість «Гутак», що за наміром І. Франка мала складатися з кількох книг, має підзаголовок «Повість

¹ Статтю було надруковано у збірнику «Культура слова» (К., 2005. – Вип. 65. – С. 21-25).